

TÓT KÖNYV ARANY JÁNOSRÓL

AZ 1918-as évek új államalakulatai Középeurópa és elsősorban Magyarország számára jelentős szellemtörténeti fordulatot jelentenek. Egy új világ alakult ki a szemünk előtt s ennek az új világnak új alakulásai egész sereg új szempontot, új összefüggést vetettek fölszínre; ez az új világ nekünk magyaroknak ismeretlen szellemet is hozott. Ahogy a politikai és szellemi mozzanatok egymással szoros összefüggésben lévén, kölcsönösen előkészítik egymás útját, úgy a közelmúlt alakulásai sem hozták magukkal rögtön jellemző szellemisségüket, hanem túljutva az első nehézségeken, fokozatos és lassú munkával igyekeznek átvinni politikai mentalitásukat új alapozású nemzeti tudományukba. Nevezzük ezt a politikai szempontoktól áthatott új tudományt akár történetahamisításnak, akár tudománytalanságnak, akár minnek, — de az tény, hogy ma az ilyfajta tudomány jelenti az utódállamok tudományosságát s nekünk ezzel az új szellemmel a saját érdekünkben igenis számolnunk kell. Másfelől azonban kutatásaival, melyek új területekre derítettek fényt és új összefüggéseket hoztak, talán önkaratán kívül is még teljesebbé teszi a magyar föld kulturális arcát s eddig még nem ismert adataival, — bárhogy használja is föl azokat, — oly dolgokat magyaráz meg, melyek igen érdekes kiegészítői lehetnek a magyar szellemi egységnek. Vonatkozik ez elsősorban az elszakított Felvidékre, melyet a friss tót tudomány új szintézissel, mint önálló és számottevő elemet illeszt be a rendi Magyarország struktúrájába, de vonatkozik ez a tót irodalomtörténettudományra is, mely új és előttünk eddig nem ismert adataival talán még szorosabbá teszi a történelmi Magyarország és a tót nép mély lelki összetartozását. Bár következtetéseiben és fölfogásában igen sok van a jelen politikai atmoszférájából, bár a jelen fogalmaival szereti mérni a múltat és így tévutakra téved, adataival mégis új világlátásba helyezi és jelentőssé teszi a magyar Felvidék életét és kultúráját.

Ezen tendenciának igen jelentős képviselője dr. Bújnák Pálnak Arany János és a tót irodalom viszonyáról írott könyve,¹ mely — mint alcímében mondja — összehasonlító irodalomtörténeti tanulmánynak készült és a prágai Károly-egyetem filozófiai karának kiadásában jelent meg. Célja kimutatni és magyarázni Arany hatását a tót irodalomban, mely föladata megvalósításához természetesen csakis a történelmi magyar-tót viszony ismerete, valamint a világirodalmi kölcsönhatásoknak a tótságra való vonatkoztatása alapján juthat el. Igen nagy hozzáértéssel fog feladatához, ismeri a tárgyhoz tartozó magyar irodalmat s az aköré csoportosuló világirodalmi eszmekört, így oly könyvet alkotott, mely egészében tekintve szépen megállaná helyét bármely nép irodalomtörténeti tanulmányai között. Külön ki kellett ezt emelni a magyar Alsókubin születtségének könyvéről akkor, midőn azon az oldalon a magyar kultúrártékek teljes negligálásával és eltagadásával találkozunk. De amilyen jól ismeri a magyar irodalmat és hazáját, a Felvidék történetét, — amilyen jól látja meg a magyarság és tótság érintkezőpontjait, épp oly egyoldalú és helytelen a mai csehszlovák mentalitástól sugallt történet szemlélete és magyarlátása, melyet a 67-es kornak a tótság iránti ridegségével és közönyével okol meg ő maga is. Keserűen emlegeti azokat a szomorú eseteket, melyekkel az új Magyarország semmiesetre sem azonosíthatja magát. Minket elsősorban, túl a tanulmány lényegén, a mai tót nemzedék fölfogása érdekel.

Ami rögtön észrevehető, az a faji szempont, a tót vérség szavának uralma az egész művön. Szerző szerint a tótság és magyarság, a két faj,

¹ Dr. Pável Bújnák: „Ján Arany v Slovenskej literatúre“, Praha 1924.

a két vérség viszonya egyszersmind két nemzet viszonya is, minden tekintet nélkül az állami közösségre. Elvetvén a közös magyar államiság, a magyarság egyesítő és beolvastó erejének gondolatát, szerinte a magyarság a maga uralmával csupán renegátokat tudott termelni, kik a maguk túlzó, elsődleges és egyoldalú magyarságával nemcsak a fejlődő nemzetiségi kultúrákra hatottak a neofiták buzgalmával elnyomólag, de még magára az igazi magyar lélekre is. A szerző kénytelen igazat adni Goga Oktavián azon tézisének, hogy az újabb magyar irodalom zsidók és renegátok irodalma... Azzal a renegát magyarsággal, mely szerinte a tótságból eredt, de amelyet az arról tudni sem akaró Petőfi ellenségesen reprezentál, szembeállítja Aranyt, a fajmagyart, az igazi, szép, nyugodt és megértő magyarság emberi tökéletességű képviselőjét. A manapság úgy propagált faji gondolat így alkalmazva, az egyoldalú és merev faji dogmatika rendszerétől elvakítva mit sem törődik azzal, hogy a szláv vérségű Petőfi entuziazmusában mennyi volt az érzelmi, az átélt magyarság, a magyar gondolat és egyéniség, az öntudatos magyarrálevés akarata, avagy a magyarságba való beleszületés esete. Ebben a renegát-ságban látja Petőfinek a tót irodalomra való hatástalanságát és a tiszta Arany mély hatásának okát. Ebből folyólag aztán számos példával illusztrálja, hogy a tótságban mindenkor mily békés és őszinte volt a szimpátia a magyar kulturális mozgalmak iránt és hogy az irodalmi érintkezés melegebbé válását egyedül a politikai tényezők ellenséges irányzata akadályozta meg. Úgy véli, hogy Tisza Kálmán ideje és a rákövetkező kor éppoly szomorú volt a tótság számára, mint amilyen volt a magyarságra a Bach-korszak, ekkor igen sértő volt a tót eredetű Petőfi magyarsága és igen vigasztaló és jóleső volt Arany csöndes, szelíd, megértő, a szavaló magyarkodástól visszarettenő hangja.

Az Arany iránti tót szimpátiának azonban még mélyebb gyökere van Arany költészetében. Már maguk Arany versformái — s vele együtt Petőfiéi is — teljesen rokonok voltak a tót költőkéivel, hiszen a tót prozodiát a magyar hatásokkal színültig telített tót népköltészet alapjaira építették Hurbán-Vajansky és Hviezdosláv. Így hát valami belülről fakadó ritmus-érzék hozta közel a tótsághoz Aranyt, kinek Toldiját és más verseit a Felvidéken először a késmárki líceum híres tanára: Lindner Ernő kezdte magyarázni (1853); az itteni tót diákok, éppúgy, mint a besztercebányaiak is, kiknek összejövetelein, a besedákon mindig szerepelt egy-egy tótos kiejtésű, igyekvő magyar szavalt Aranytól, Garaytól, Czuczortól, szétvitték a nagy magyar költő hírét s tovább olvasván, hatását magukon mind jobban érezték. A most felnövő tót írónemzedék aknanachjaiban föl-föltűnik más magyar írók fordításai mellett Aranynak egy-egy verse. Még a Hurbán és Stúr viharos nemzedéke is fölfigyel rá; az öregedő Sladkovic, a tótok puskinsi nagyságú epiko-lírikusa elkedvtelenedve a magyar irodalom tanulmányozása közben Petőfitől, vigaszt lel a rokonlelkű Aranynál.

Másfelől Arany nagy hatását Bújnák a közös történelmi múlt földolgozásából magyarázza. Túl a közös tárgyaknak a magyar és tót romantikában való földolgozásain, túl a sokszázados sorsközösségen, volt szerinte is valami, ami együvé vonja a két fajt. A Felvidék múltját szívéből átérző romantikus tót nemzedék a maga egész világát ott látta Aranynál, ki Csák Mátéről tervezett époszt, s ilyet őt Stur is, ki földolgozta Mednyánszky Alajos báró nyomán Sturral együtt a budatini Katalin mondat, a tót költőtől szintén megénekelte Murány ostromát, avagy a tót népköltészetben oly eleven erővel élő Rákóczi-kort.

Bújnák e vonásokon kívül még más okot is talál, melyek Aranyt kedvelték teszik a tótság előtt. De ezek egyetemes szláv vonatkozások, melyekről nem igen hisszük, hogy épp az egyetemes szláv vonatkozások iránt oly érzékenyen tótságra hatnának oly eleven erővel, ahogy ezt a szerző sejteti. De erről a pontról sokat árul el, hogy a könyvet a prágai egyetem adta ki, melynek szerző akkor tanára volt; nem mehetett hát el Arany szláv és cseh vonatkozásai mellett az önálló, indifferens tót ember közönytével. Emlegeti, hogy Arany lefordította a nagy cseh humanista: Hasistejnsky Lobkovic

Bohuslávnak a karlsbádi fürdőről írott latin versét, hogy több helyütt megemlékezett, így a Toldi szerelmében is, a gyógyhely kies tájékáról, hogy sokszor emlegeti a cseheket és sehohsem gyűlölködő, vagy sértő tendenciával. Mert, ha cseh rablót említ, ez mit se jelent, — ugyanott a nápolyi hadjáratl kapcsolatban még rettenetesebben ír az olaszokról, — s a „Murány ostromáéban szánalommal emlegeti a szegény, romlott cseh szomszédot, célozva ezzel a fehérhegyi csata utáni évekre. Nem gyűlöli Bújnák szerint a szerbeket, sem az oroszokat, kiket szeret és szívesen olvassa íróikat; azt mondja a szerző, hogy nagy erény volt ez akkor, a 70-es években, midőn az egész magyar társadalom, fűtve 1849 emlékeitől, a Plevnát védő törökökért rajong.

Arany tót hatásának okait ezekben látja Bújnák. De, úgy véljük, kellett valami mélyebb lelki ok is, mely ok kedveltté tette Aranyt a tót úrók előtt. A tótság, par excellence, a legtipikusabb lírikus fajok egyike, tüzes, nyugtalan és melankoliás, — Petőfi lírája is ilyen. Viszont Arany harmonikus és nyugodt. Ahogy Petőfi és Arany belső barátságából is látjuk, a két ellentétes elem kiegészíti egymást. Kellott, hogy Arany épp oly módon megnyerje a tótság szeretetét, ahogy viszont a nyugtalan Petőfi oly népszerű a keleti nyugalmú magyar nép előtt. A nyugodt Arany a legnagyobb nyugtalanabb tót írói nemzedékre, Hurbán és Stur nemzedékére hatott, kezdve ezek másodvirágzásától egész Országh-Hviezdoslávig. Nem lírájával, de balladáival gyakorolt rájuk szinte indító hatást. Bújnák sorra veszi Zello, Graichman, Bachót, Fábry, Ternoskatlsky, Oswald, Podhradsky költészetét, kimutatván benne igen gyakran kiválóan érdekes párhuzamokkal a nevezett költők Aranytól befolyásolt ritmikáját, motívumait, tárgyait. Ennél sokkal jobban érdekelhetnek minket a tótság legnagyobb költőjének, a Hviezdosláv néven író Országh Pálnak vonatkozásai a magyarsághoz, Aranyhoz és az egész magyar irodalomhoz.

Szerző már egy könyvében¹ hosszasan megemlékezett a magyar köznemes családból eredő, az új tót szellemet és a régi felvidéki magyar lelket mintegy magában egyesítő nagy költőről, — akkor minden oldalról megvilágítva őt a legapróbb részletekig, — egyedül talán Országh magyar periódusát hagyva homályban, — most viszont csak az Aranynyal való mély lelki azonosságokat emelte ki az egész könyv céljának megfelelően. Arany is, Országh is a föld népéből nőttek ki, óriási arányokban. Arany is nemes volt, el nem ismert nemes, viszont Országh családja is egyike volt azon szegény felvidéki nemes családoknak, melyek visszatértek a földhöz, vagy talán soha el nem szakadva attól, pihenni hagyták nemességüket, egynek érezve sorsukat a föld népének sorsával, annak életét élve — Arany is papnak készült egyszer, Országh is — s végül mindketten a természet költői voltak, szimbólumaik a természetnek a föld gyermekei által átélte és megérezte szimbólumai.

Országh-Hviezdoslávra, ellentétben többi költőtársaival, nem a balladás Arany hatott, hanem a lírikus Arany nemesveretű tömör nyelve, az eszmék mélysége az ifjú költőt arra készítette, hogy mindjárt pályája elején, a Széchenyi emlékezete nyomán maga is hasonló ódával rója le a tót ifjúság kegyeletét a régholt Stur előtt: „Blaha pamiatka Stura“ c. versében. E lírikus szárnyalás továbbra is megmaradt nála. De később, mint Bújnák bő és sűrű idézetekkel kimutatja, Országhra is a balladák hatottak, oly mélyen és intenzíven, — nemcsak külsőleg, de egyszersmind létrehozva a tót műballadát, — mint még egy tót költőre sem. Ugyanez áll Hviezdosláv epikájára is. Így a remekveretű „Ezo Vlkolinsky“-ban aranyos humorral és szerető szatinzálással rajzolja a felsőkubini kisnemesek magyar-tót életét. Bújnák szeretet helyett gyilkos iróniát lát benne, híven a mai csehszlovák „demokrata“ gondolkodáshoz, — pedig neki, mint a nemes és nagyjellemtű költő személyes ismerősének illenék tudnia, már a kubini társaságokból is, hogy Országh mennyire benne élt a maga osztályában — s hogy épp tőle nem lehetne volna kívánni a mai csehszlovák nemzedék ilyen ideáinak glorifikálását. De azért ő is várt valami új Magyarországot, — hogy milyet, tán maga sem tudta, — gyakran beszélt

¹ Pavel Bújnák: „Pavol Országh-Hviezdosláv“. Liptovsky v. Mikulás 1919.

a magyar föld népeinek egymás iránti szeretetéről s úgy üdvözölte Adyt, válaszul a „Magyar jakobinus dalá“-ra, mint a fölhajnalló új idők heroldját. Mégis Arany volt előtte az eszmény, — sőt hiába tagadja Bújnák, még Petőfi is, kihez való szeretetéről Országunk még élő ismerősei tanúságot is tehetnek, — bár Bújnák egy idézettel: „ach Petrovic“ úgy állítja be őt, mintha szintén híve lett volna a renegát elméletnek, aminek épp az ellenkezője igaz.

Tovább már csak a ma élő Martin Rázus modern líráját érdemes említeni, ki Arany emlékére, ennek centenáriumán írott szonettjében ismét csak Petőfi renegátságára célozva írja: „tys nebol renegátom!“ = „Te nem voltál renegát!“ Rá Arany balladaformái, a skót balladák miszticizmusa együttesen hatottak s míg szenvedélyes lírájában olykor egészen Petőfies, addig komor balladáiban úgy forma, mint szellem szerint Arany nyomán jár.

Látjuk mindezekből, hogy ami a magyar hatás és különösen Arany hatásának tót irodalmi fölismerését illeti, szerzőt elismerésünk illeti. De minek belevinni a tudományos munkálkodásba a napi politika keserűségeit? Minek tendenciózusan beállítva egyes ártatlan tényeket, vagy meghamisítva az igazságot egyet-egyét ütni a magyarságon? Bújnák ezt tette akkor, midőn ok nélkül sokat beszél gúnyos éllel a magyar nyelv és rímelés szegénységéről, a magyar nyelv szláv jövevényszavairól, a tájékozatlan cseh és tót olvasó előtt úgy tünteti fel Bihart, mint egykor szintiszta tót és erőszakosan elmagyarosított vidéket (s ezt a könyv végére csatolt francia résumében jól ki is emeli), ferdén értelmezi a 17. és 18-ik század felvidéki magyar-tót kultúráját, úgy értékelvén azt, mint a tótság gazdagságának és a magyarok fölötti uralmának idejét... soká folytathatnék így kikapott részletekkel ezt a jellemző lajstromot. E kicsinyes és jelentéktelen és sokhelyütt tudatlanságot eláruló tüsszúrásokkal szemben nagy értéke az egész könyvnek, hogy ismét csak igen értékes adalékát adta a magyar kultúra felvidéki hatásának és ottani életének és felbecsülhetetlen bizonyosságát szolgáltatva annak, hogy a magyarság szellemi fölényét még a mesterséges határok sem tudják korlátozni és jelentéktelenné tenni.

GOGOLÁK LAJOS